

Naiset oikeusavun pioneereina Yhdysvalloissa

Lakimies
3-4/2018
s. 475-479

Batlan, Felice

Women and Justice for the Poor: A History of Legal Aid, 1863–1945.

Cambridge University Press. New York 2015. XV+232 sivua.

Felice Batlanin Women and Justice for the Poor: A History of Legal Aid, 1863–1945 on kiinnostava ja tärkeä tutkimus, jossa Batlan tulee kirjoittaneeksi uusiksi oikeusavun historian Yhdysvalloissa. Kirjoittaja osoittaa, kuinka oikeusavun synty oli vahvasti kytköksissä naisjärjestöihin ja maallikkolakimiehinä vaikuttaneiden naisten toimintaan 1800-luvun jälkipuolella, vaikka 1900-luvun historiankirjoitus pyrki tehokkaasti vaikenemaan sekä naisten että maallikoiden roolista oikeusavun historiassa.

Kirja on jaettu johdannon jälkeen kronologisesti kolmeen jaksoon, 1863–1910, 1890–1921 ja 1921–1945, joita seuraa johtopäätösluku. Ensimmäinen jakso, ”A Female Dominion of Legal Aid, 1863–1910”, paljastaa heti tutkimuksen tärkeimmän havainnon: oikeusavun juuret Yhdysvalloissa ovat vahvasti sisällissodan aikana ja sen jälkeen syntyneissä naisjärjestöissä ja niiden vähävaraisille tarjoamissa oikeudellisissa palveluissa. Ensimmäinen järjestöistä oli New Yorkissa vuonna 1863 perustettu *Working Women’s Protective Union*, joka tarjosi työläisnaisille oikeudellista apua työhön ja palkkaan liittyvissä kysymyksissä. Kotiapulaisina toimineille apua ei sen sijaan tarjottu, mikä jätti käytännössä irlantilaiset siirtolaiset ja afroamerikkalaiset pitkälti oikeusavun saavuttamattomiin. Järjestön olivat alkujaan perustaneet naiset nimellä *Working Women’s Union*, mutta miehet olivat ottaneet sen johtopaikat pian haltuunsa ja lisänneet nimeen sanan ”protective”. Niinpä järjestön tarjoama oikeudellinen apukin lähti siitä näkökulmasta, että työläisnaiset olivat avuttomia ja miesten suojelun tarpeessa. Käytännössä kuitenkin naiset peräsivät aktiivisesti oikeuksiaan työnantajilta, ja suuri osa järjestön tarjoamasta oikeudellisesta avusta oli itse asiassa maallikkonaisten käsissä. Oikeudessa esiintymiseen vaadittiin koulutettua lakimiestä, mutta valmistelevan työn ja juttujen sopimisen tuomioistuimen ulkopuolella suorittivat järjestön palveluksessa olleet naiset. Vuoteen 1881 mennessä 20 000 naista oli saanut oikeudellista apua järjestöltä.

Myös Bostonissa vuonna 1877 perustettu *Women’s Educational and Industrial Union* tarjosi oikeusapua naisille, mutta toisin kuin New Yorkissa, siellä apu ulotettiin myös kotiapulaisiin. Näiden järjestöjen vanavedessä muihin idän kaupunkeihin perustettiin vastaavanlaisia järjestöjä vuosisadan lopulla, joskin niiden toiminta oli rajoitettua, sillä ne olivat lähinnä vapaaehtoisten käsissä. Oikeusavun kehityksen kannalta tärkeä oli sen sijaan Chicagossa vuonna 1885 perustettu *Protective Agency for Women and Children*, jonka taustalla vaikutti useita edistysmielisiä järjestöjä ja jonka johtohahmoja olivat useat Chicagon eliit-

tiin kuuluneet naiset. Heidän kontaktiensa avulla järjestö sai vaikutusvaltaa myös kaupungin oikeuslaitoksessa ja oli vaikuttamassa muun muassa Chicagon nuoris- ja perhetuomioistuinten (*juvenile and domestic relations courts*) syntyyn. Se pyrki vaikuttamaan myös siihen, miten esimerkiksi seksuaalisen väkivallan uhreiksi joutuneita naisia kohdeltiin tuomioistuimissa. Oikeusapua tarjottiin niin työ-, perhe- kuin rikosoikeudellisissakin jutuissa. Oikeudellinen apu nähtiin kuitenkin vain yhtenä erottamattomana osana järjestön naisille tarjoamasta muusta avusta ja sosiaalitoimesta, ja taustalla vaikuttivat laajemmat käsitykset oikeudenmukaisuudesta, velvollisuudesta ja hyväntekeväisyydestä. Myös Chicagossa suuren osan työstä tekivät naiset, ja tapaukset pyrittiin sopimaan tuomioistuimen ulkopuolella. Chicagon *Protective Agency for Women and Children* ja hieman myöhemmin perustettu *Bureau of Justice*, joka oli tarjonnut oikeusapua myös miehille, yhdistyivät vuonna 1905 *Legal Aid Society of Chicagoksi*. Vaikka koulutetut lakimiehet vaikuttivat *Legal Aid Societyssä*, myös naisten rooli pysyi vahvana: puolet johtoryhmän jäsenistä ja kaksi kolmasosaa asiakkaista oli naisia, ja maallikkonaiset hoitivat edelleen käytännön työtä oikeusavun parissa.

Chicagon esimerkki oli kuitenkin poikkeuksellinen, sillä koulutetut mieslakimiehet olivat hiljalleen valtaamassa alaa oikeusavun saralla maallikkonaiden kustannuksella. Merkittävin tekijä tässä kehityksessä oli New Yorkin *Legal Aid Society* (NYLAS). Sen olivat alun perin perustaneet varakkaat saksalaissiirtolaiset vuonna 1876 nimellä *Der Deutsche Rechtsschutz-Verein*, mutta 1890-luvulla se ryhtyi hyväksymään asiakkaiksi myös muita kuin saksalaisia ja muutti nimensä vuonna 1896. Toisin kuin naisjärjestöt, joilla oikeusavun taustalla oli pikemmin filantrooppisiksi nähtävät perusteet, *Legal Aid Society* ei pitänyt itseään hyvän tekijänä tai oikeudenmukaisuuden toteuttajana, vaan oli kiinnostunut ennemminkin vain siitä, oliko asiakkaan vaatimuksilla oikeudelliset perusteet menestyä. NYLAS korosti myös sitä, että sen palveluksessa toimi vain täysipäiväisiä koulutettuja asianajajia. Tämä väite tosin ei täysin pitänyt paikkaansa, sillä alkuvuosina myös eräs oikeustiedettä opiskellut, mutta asianajo-oikeuksia vailla ollut mies antoi yhdistyksessä oikeusapua, samaan tapaan kuin maallikkonaiset naisjärjestöissä.

Vaikka yhdistyksen juuret olivat siirtolaisissa, se suhtautui kuitenkin epäileväisesti muihin kuin saksalaissiirtolaisiin, sillä se katsoi heidän olevan kykenemättömiä ymmärtämään ja arvostamaan yhdysvaltalaista oikeusjärjestelmää. Itä-Euroopasta saapuneisiin juutalaisiin NYLAS asennoitui erityisen kielteisesti. Suhtautuminen avuntarvitsijoihin oli ristiriitainen. Yhdistyksessä oli vallalla ilmapiiri, joka näki oikeusapuun turvautumisen merkinä heikkoudesta ja siirtolaisen kyvyttömyydestä sopeutua amerikkalaiseen yhteiskuntaan. Vain rahallisen korvauksen saaminen katsottiin hyväksyttäväksi syyksi ryhtyä oikeustoimiin – oikeudenmukaisen ratkaisun tavoittelemista sen sijaan pidettiin epämiehekkäänä. Ero oli suuri esimerkiksi verrattuna Chicagon *Protective Agency for Women and Childrenin* tavoitteeseen, joka oli kirjattu seuraavasti: ”To secure

justice for women and children, to give legal counsel free of charge, and to extend moral support to the wronged and helpless” (s. 50).

Vaikka NYLAS ei pitänyt siitä kovaa ääntä, se palkkasi kuitenkin vuosisadan vaihteessa riveihinsä myös muutamia koulutettuja naisjuristeja ja avasi myös lyhytikäiseksi jääneen naisten haaraosaston, jossa oli töissä pelkästään naisasianajia. Näiden naisjuristien suhtautuminen asiakkaidensa perheoikeudellisiin ongelmiin oli kuitenkin erilainen kuin Chicagon maallikkonaisilla, jotka olivat keskittyneet naisten ahdinkoon laajemmin ja huomioineet myös epäkohdat oikeuslaitoksen suhtautumisessa naisiin. NYLAS:n naisten osasto kärsi rahoituksen puutteesta, ja sen sulkemisen jälkeen yhdistyksen johtomiehet suhtautuivat naisjuristeihin yhä kielteisemmin. Yhdistyksen erilainen suhtautuminen nais- ja miesavuntarvitsijoihin näkyi myös sen merimiehille ja kotiapulaisille laatimissa manuaaleissa *Sailor’s Log* (1905) ja *Domestic Employment* (1908). Miehet nähtiin aktiivisina oikeuksien haltijoina, jotka olivat palkkansa ansainneet, kun taas naisten vaatimukseen suhtauduttiin huomattavasti ristiriitaisemmin, ymmärtäen myös työnantajan näkökulma.

1910-luvulla oikeusapu alkoi olla yhä vahvemmin mieslakimiesten käsissä, ja samalla kun oikeusapuyhdistysten merkitystä kansallisella tasolla ryhdyttiin kasvattamaan, ruvettiin myös häivyttämään naisten roolia oikeusavun historiassa. Keskeinen tekijä tässä oli *Reginald Heber Smithin* teos *Justice and the Poor* (1919), joka piti viime vuosiin saakka pintansa alan merkkitieoksena. Siinä Smith, Bostonin *Legal Aid Societyn* pääasianajaja, esitti oikeusavun historian miesjuristien aikaansaannoksena unohtamalla sen varhaisen historian ja kytkökset naisjärjestöihin, maallikkonaisiin, sosiaalityöhön ja hyväntekeväisyyteen. Batlan tutki tätä tutkimusta varten Smithin muistiinpanoja ja varhaisempia käsikirjoituksia, joista käy ilmi, että tämä oli kyllä perillä naisten roolista – ja oli jopa vaikuttanut naisten tekemästä oikeudellisesta työstä, joka oli hänenkin mielestään täysin verrattavissa miesasianajajien työskentelyyn – mutta lopullisesta kirjastaan Smith jätti nämä huomiot pois.

Smithin kirjan vanavedessä yhdysvaltalainen oikeusapu otti seuraavan askeleen vuonna 1923, kun *National Association of Legal Aid Organizations* perustettiin. Yksi puhuttaneita teemoja oikeusavussa oli rajanveto sosiaalityön ja oikeudellisen työn välillä. Monien miesten vastakkaisista toiveista huolimatta naiset ja sosiaalityöntekijät eivät olleet kadonneet käytännön oikeusaputyöstä. Suhtautuminen heidän panokseensa vaihteli kuitenkin kaupungista toiseen. Esimerkiksi Chicagon yhdestätoista oikeusapuasianajajasta kahdeksan oli naisjuristeja, kun taas Philadelphiassa oikeusaputoimisto palkkasi sääntöjensä mukaisesti pelkästään miesasianajajia. Suuri lama vaikutti 1930-luvulla myös oikeusaputoimintaan: suurtyöttömyyden myötä työoikeudelliset vaatimukset vähenivät ja perhesuhteisiin ja asumiseen liittyvät ongelmat korostuivat. Oikeusaputoimistot joutuivat myös miettimään uudelleen suhtautumistaan esimerkiksi avioerojuttujen hyväksymiseen. New Dealin myötä hyväntekeväisyyttä ja

sosiaalitoimia ei katsottu enää yksinomaan naisten toiminnaksi, mikä osaltaan helpotti naisjuristien ja sosiaalityöntekijöidenkin toimimismahdollisuuksia oikeusavun saralla. Samalla liittovaltio osoitti enemmän kiinnostusta oikeusavun kehittämiseen maassa.

Johtopäätösluvussa Batlan luo vielä pikaisen katsauksen oikeusavun kehitykseen toisen maailmansodan jälkeen. Laman aikaiset suhteellisen sopuisat välit miesjuristien ja sosiaalityöntekijöiden välillä olivat ohi. Naiset, maallikot ja sosiaalityöntekijät pyrittiin jälleen kerran saamaan pois oikeusavun oikeudellisesta, miehisestä maailmasta. Niinpä heitä ei edelleenkään muistettu kerrottaessa oikeusavun historiaa.

Kuvaavaa on, että Batlan käyttää kirjassaan usein sanaa ”paradoxically” – yhdysvaltalaisen oikeusavun historia tosiaan tuntuu olevan täynnä ristiriitoja sen suhteen, miten erilaisiin avuntarvitsijoihin suhtauduttiin, mikä avuntarjoamisen perimmäinen motivaatio oli, miten ala määritteli itsensä, keitä siihen laskettiin kuuluvaksi, ja kuka ylipäätään tämän määrittelyn saattoi tehdä. Suhteet olivat ongelmallisia miesten ja naisten välillä, ammattijuristien ja maallikoiden välillä sekä juristien ja sosiaalityöntekijöiden välillä. Lisäksi 1800- ja 1900-lukujen vaihteen miesvetoisten oikeusapuyhdistysten toimintaa vaivasi ristiriitainen suhtautuminen niiden omaan asiakaskuntaan: hätää kärsivä olisi ollut avun arvoinen vain osoittamalla, ettei oikeastaan tarvitsisi apua, vaan pärjäisi omillaan.

Kirja muodostaa toimivan kokonaisuuden, joskin johtopäätösluku olisi kaivannut vielä hieman laajempaa kokoavaa synteesiä teoksen teemoista pikaisen sodanjälkeisen ajan katsauksen lisäksi. Batlan viittaa sivulauseessa myös siihen, kuinka oikeusapu ei suinkaan ollut amerikkalainen ilmiö, vaan sillä oli vastinparinsa myös Euroopassa (s. 98). Pieni vertaileva sivupolku olisi ollut kiinnostava lisä kirjaan, sillä niin yhtymäkohtia kuin eroavaisuuksia varmasti löytyisi vertailtaessa yhdysvaltalaisen ja esimerkiksi eri Euroopan maiden oikeusavun historiaa. Tutkimus painottuu ymmärrettävästi suuriin kaupunkeihin Yhdysvaltain itäosissa. Olsi kuitenkin ollut kiinnostavaa kuulla hieman enemmän siitä, milloin ja miten oikeusapu kehittyi muualla maassa. Myös ihan ensimmäisten oikeusapua tarjonneiden maallikkonaisten taustoista olisi mielellään lukenut enemmän: keitä he olivat ja millaista oppia he olivat saaneet? Lähteiden rajallisuus lienee kuitenkin syynä siihen, ettei tätä kysymystä käsitellä enempää.

Batlanin kirjaa on erinomaisen miellyttävää lukea: kieli on jouheaa ja tarina on mukaansatempaava. Lisäksi erityisen mielenkiintoinen on kirjan alussa oleva kuvallisuus. Siitä löytyy kaksi piirrosta ja kaksi valokuvaa eri oikeusaputoimistoista asiakaskuntineen sekä kaksi oikeusaputoimiston mainosta. Näiden lisäksi heti kirjan kansikuva *Legal Aid Society of Chicagon* odotushuoneesta noin vuodelta 1910 vie lukijan jo ennen teoksen avaamista sisälle sen teemaan. Kirjoittaja käsittelee näitä kuvia yksityiskohtaisesti ja onnistuu havainnollistamaan, kuinka niillä luotiin mielikuvaa oikeusavun luonteesta, sen parissa työskennelleistä henkilöistä ja oikeusapuun turvautuneista ihmisistä.

Women and Justice for the Poor on hieno ja ehdottomasti lukemisen arvoinen tutkimus. Batlan onnistuu uusien lähteiden ja naishistoriantutkimusta hyödyntämällä osoittamaan vakuuttavasti, kuinka naisilla oli merkittävä asema oikeusavun historiassa. Samalla hän haastaa käsityksiä siitä, mikä oikeudellisen työn luonne on, miten suhtaudumme ammattilakimiesten ja maallikoiden asemaan oikeudenkäytössä sekä laajemmin käsitystä oikeudellisen profession historiasta. On myös selvää, kuinka naisten osallistuminen oikeudellisiin tehtäviin, maallikkoasianajo ja oikeusavun synty ovat kaikki teemoja, jotka ovat relevantteja myös suomalaisen oikeushistorian kannalta. Niinpä Batlanin kirja tarjoaa kiinnostavia vertailukohtia myös omaan historiaamme.

Marianne Vasara-Aaltonen